

Developing listening and speaking skill for children with mild and moderate hearing loss preparing to enter inclusive grade 1

Nguyen Thi Bích Trang

Email: trangchuyenbiet@gmail.com
DOI: <https://doi.org/10.15625/2615-8957/12411014>

The Vietnam National Institute of
Educational Sciences
62 Phan Dinh Giot, Thanh Xuan,
Hanoi, Viet Nam

Received: 24/7/2024
Revised: 10/8/2024
Accepted: 15/10/2024
Published: 25/10/2024

Abstract: A child's hearing level will have different effects on the development of their listening and speaking skills in particular and their development in general. Developing listening and speaking skills for 5-6-year-old children with hearing impairment is the key to effectively enrolling deaf children in first grade. Enhancing these skills for children with hearing loss has similar steps for all other children. However, it is essential to base on their developmental characteristics, level of hearing loss, and language skills to determine appropriate goals, content, methods, and forms. Proposing measures to develop language skills for 5-6-year-old children with hearing impairment is based on theoretical issues about language and communication development in general and the characteristics of language skills in particular. During the implementation process, teachers and parents must apply flexible measures to help children form language skills, creating conditions for them to effectively enter grade 1.

Keywords: *Hearing impaired children, listening and speaking skills, listening and speaking skills of deaf children, developing listening and speaking skills for deaf children, preparing to enter inclusive grade 1.*

Phát triển kỹ năng nghe - nói cho trẻ khiếm thính mức độ nhẹ và trung bình chuẩn bị vào học lớp 1 hòa nhập

Nguyễn Thị Bích Trang

Email: trangchuyenbiet@gmail.com
DOI: <https://doi.org/10.15625/2615-8957/12411014>

Viện Khoa học Giáo dục Việt Nam
62 Phan Đình Giót, Thanh Xuân,
Hà Nội, Việt Nam

Nhận bài: 24/7/2024
Chỉnh sửa xong: 10/8/2024
Chấp nhận đăng: 15/10/2024
Xuất bản: 25/10/2024

Tóm tắt: Trẻ khiếm thính ở các mức độ thính lực khác nhau sẽ có ảnh hưởng khác nhau tới phát triển kỹ năng nghe nói của trẻ nói riêng, phát triển của trẻ nói chung. Phát triển kỹ năng nghe nói cho trẻ khiếm thính 5-6 tuổi là tiền đề để trẻ khiếm thính vào học lớp 1 có hiệu quả. Phát triển kỹ năng nghe - nói cho trẻ khiếm thính cũng có các bước tương đồng như với mọi trẻ em khác. Tuy nhiên, dựa vào đặc điểm phát triển của trẻ, mức độ mất thính lực và đặc điểm kỹ năng nghe nói của trẻ để xác định mục tiêu, nội dung, phương pháp và các hình thức sao cho phù hợp. Việc đề xuất các biện pháp phát triển kỹ năng nghe nói cho trẻ khiếm thính 5-6 tuổi dựa trên các vấn đề lý luận về phát triển ngôn ngữ - giao tiếp nói chung và đặc điểm kỹ năng nghe nói của trẻ khiếm thính 5-6 tuổi nói riêng. Trong quá trình thực hiện, giáo viên và cha mẹ trẻ phải vận dụng các biện pháp một cách linh hoạt sẽ giúp trẻ hình thành được kỹ năng nghe nói, tạo điều kiện cho trẻ khiếm thính 5-6 tuổi nhập học lớp 1 có hiệu quả.

Từ khóa: *Trẻ khiếm thính, kỹ năng nghe nói, kỹ năng nghe nói của trẻ khiếm thính, phát triển kỹ năng nghe nói cho trẻ khiếm thính, chuẩn bị vào lớp 1 hòa nhập.*

1. Đặt vấn đề

Theo kết quả công bố các nghiên cứu của các nhà khoa học giáo dục đặc biệt cả trong và ngoài nước thì số lượng trẻ khuyết tật, trong đó có trẻ khiếm thính có xu hướng tăng nhanh trong những năm gần đây. Các nghiên cứu cũng chỉ ra rằng, môi trường

giáo dục hòa nhập là môi trường tạo nhiều điều kiện và cơ hội tốt nhất cho trẻ khuyết tật nói chung, trẻ khiếm thính nói riêng phát triển, học tập và hòa nhập xã hội. Trẻ khiếm thính là những trẻ em bị suy giảm sức nghe ở các mức độ khác nhau dẫn đến khó khăn trong giao tiếp và ảnh hưởng đến quá trình

nhận thức của trẻ. Kỹ năng nghe - nói là kỹ năng quan trọng, ảnh hưởng trực tiếp đến việc học tập, giao tiếp của trẻ em. Nghe - nói tốt sẽ giúp trẻ giao tiếp có hiệu quả và cũng là cơ sở quan trọng tạo ra sự thành công trong học tập. Bên cạnh đó, nghe - nói còn là một phương tiện để trẻ tư duy và nhận thức về thế giới xung quanh một cách tích cực. Chính khả năng sử dụng ngôn ngữ của các em, đặc biệt là kỹ năng nghe - nói đã ảnh hưởng mạnh mẽ tới cách tương tác xã hội và ảnh hưởng không nhỏ tới hiệu quả giao tiếp. Kỹ năng nghe nói muốn sử dụng một cách có hiệu quả cần phải có sự luyện tập thường xuyên, liên tục và có kế hoạch. Trẻ khiếm thính do hạn chế về khả năng nghe dẫn đến hạn chế phát triển ngôn ngữ lời nói. Vì vậy, khả năng tư duy của các em bị hạn chế, trẻ gặp rất nhiều khó khăn trong việc lĩnh hội tri thức. Tuy nhiên, đa số trẻ khiếm thính vẫn còn lại một phần sức nghe. Việc thực hành và tận dụng khả năng này có ý nghĩa đặc biệt quan trọng trong việc giáo dục trẻ khiếm thính và cũng là cơ sở cho việc phát triển khả năng tri giác âm thanh, là điều kiện tiên quyết của quá trình hình thành, phát triển ngôn ngữ nói của trẻ. Chương trình Giáo dục mầm non đã xây dựng chuẩn phát triển nhằm chuẩn bị cho trẻ vào học lớp 1. Nếu trẻ em chưa đạt được những mức phát triển thì trẻ sẽ gặp rất nhiều khó khăn trong học tập và hòa nhập. Vì vậy, phát triển kỹ năng nghe - nói cho trẻ khiếm thính chuẩn bị vào học lớp 1 hòa nhập là một nhiệm vụ rất cần thiết hiện nay.

2. Nội dung nghiên cứu

2.1. Một số vấn đề lý luận về trẻ khiếm thính và kỹ năng nghe - nói của trẻ khiếm thính chuẩn bị vào học lớp 1 hòa nhập

2.1.1. Trẻ khiếm thính

a. Khái niệm về trẻ khiếm thính

Thuật ngữ khiếm thính được sử dụng với nhiều từ khác nhau nhằm chỉ mức độ khiếm thính của trẻ

như: Deaf, hearing loss, hearing impaired, hard of hearing. Tùy từng hoạt động giao tiếp: Giao tiếp thông thường, giao tiếp trong lĩnh vực chuyên môn hay đơn thuần là theo văn hóa của người khiếm thính mà các từ trên được áp dụng một cách linh hoạt.

Trong phân loại khuyết tật của ICF (The International Classification of Functioning, Disability and Health) có dùng thuật ngữ “Khuyết tật thính giác” (hearing disability) để chỉ những người bị mất sức nghe một phần hoặc hoàn toàn [1]. Tuy nhiên, thuật ngữ được sử dụng nhiều nhất hiện nay để chỉ người khiếm thính là *people with hearing loss* - là thuật ngữ được chấp nhận bởi cả giới chuyên môn và cộng đồng người Điếc như là một thuật ngữ tốt nhất để nói về vấn đề giảm hoặc mất hẳn chức năng nghe của cơ quan phân tích thính giác hay những người giảm hoặc mất hẳn chức năng nghe của cơ quan phân tích thính giác.

Trong phạm vi nghiên cứu này, khái niệm trẻ khiếm thính được hiểu như sau: “*Trẻ khiếm thính là những trẻ bị suy giảm sức nghe ở các mức độ khác nhau dẫn đến sự khó khăn trong tri giác âm thanh, trong đó có âm thanh lời nói làm hạn chế khả năng giao tiếp bằng lời và ảnh hưởng đến quá trình nhận thức của trẻ*”.

b. Mức độ khiếm thính và khả năng nghe của trẻ

Tại Việt Nam cũng như trên thế giới, có nhiều mức độ phân loại mức độ khiếm thính khác nhau. Tuy nhiên, trong nghiên cứu này, mức độ khiếm thính được phân loại như sau (xem Bảng 1).

Trong phạm vi nghiên cứu, đối tượng trẻ khiếm thính là những trẻ em bị mất thính lực ở mức độ nhẹ và vừa, cụ thể mức độ nhẹ: Trẻ nghe được những âm thanh có âm lượng to hơn bình thường, không nghe được tiếng nói thầm; Mức độ vừa: Nghe được tiếng nói to nhưng không nghe được tiếng nói chuyện bình thường.

Bảng 1: Mức độ khiếm thính và khả năng nghe của trẻ

Mức độ	Khả năng nghe
Mức 1: Điếc nhẹ (ngưỡng nghe từ 21dB đến 40dB)	Nghe được những âm thanh có âm lượng to hơn bình thường, không nghe được tiếng nói thầm.
Mức 2: Điếc vừa (ngưỡng nghe từ 41dB đến 70dB)	Nghe được tiếng nói to nhưng không nghe được tiếng nói chuyện bình thường.
Mức 3: Điếc nặng (ngưỡng nghe từ 71dB đến 90dB)	Chỉ nghe được những tiếng nói to sát tai.
Mức 4: Điếc sâu (ngưỡng nghe trên 90dB)	Hầu như không nghe được âm thanh, trừ một số âm thật to như tiếng sấm, tiếng trống to.

2.1.2. Kỹ năng nghe - nói

Thuật ngữ “kỹ năng” ngày càng được sử dụng rất rộng rãi. Khi muốn diễn đạt khả năng vận dụng các kiến thức, hiểu biết của con người để thực hiện một việc gì đó trong lĩnh vực nghề nghiệp, học tập, sinh tồn cuộc sống, người ta dùng thuật ngữ “kỹ năng”. Bản chất kỹ năng là gì đã được các nhà khoa học nghiên cứu và đề cập ở các góc độ khác nhau.

Theo K.K. Platonov và G.G. Golubev, kỹ năng là năng lực của con người thực hiện công việc có kết quả với một chất lượng cần thiết trong những điều kiện mới và trong những khoảng thời gian tương ứng. Ngô Công Hoàn, Nguyễn Quang Uẩn cho rằng, kỹ năng là một năng lực của con người biết vận dụng các thao tác của một hành động theo đúng quy trình [2], [3].

Theo quan điểm của Đặng Thành Hưng [4], kỹ năng là một dạng hành động được thực hiện tự giác, có kỹ thuật, dựa trên tri thức về công việc, khả năng vận động và những điều kiện sinh học - tâm lý khác của cá nhân (chủ thể có kỹ năng đó) như nhu cầu, tình cảm, ý chí, tính tích cực cá nhân... để đạt được kết quả theo mục đích hay tiêu chí đã định hoặc mức độ thành công theo chuẩn hay quy định.

Trong phạm vi nghiên cứu này, kỹ năng nghe - nói được hiểu: “Là khả năng thực hiện có kết quả các hoạt động lĩnh hội, tiếp nhận thông tin, xử lý âm thanh tác động đến thính giác của con người và chuyển nội dung suy nghĩ, nội dung thông báo vốn thuộc lĩnh vực tinh thần sang dạng vật chất, dạng mã hóa ngôn ngữ dựa trên sự kết hợp nhuần nhuyễn giữa tri thức về ngôn ngữ (đặc biệt là ngôn ngữ nói), những hiểu biết về văn hóa, xã hội (liên quan đến hoạt động giao tiếp bằng lời) và những điều kiện sinh học - tâm lý của một cá nhân (nhu cầu, tình cảm, ý chí, tính tích cực cá nhân...) nhằm đạt được mục đích giao tiếp đặt ra”.

2.1.3. Đặc điểm kỹ năng nghe - nói của trẻ khiếm thính chuẩn bị vào lớp 1 hòa nhập

Các nhà nghiên cứu về ngôn ngữ đặc biệt phát triển ngôn ngữ ở trẻ em đều thống nhất rằng khả năng ngôn ngữ của trẻ phát triển mạnh nhất trong 6 năm đầu tiên của cuộc sống. Ngay từ một tuổi rưỡi đến hai tuổi trẻ em đã bắt đầu tập nói. Kỹ năng nghe nói của trẻ phát triển dần theo thời gian. Ở lứa tuổi mẫu giáo (3 - 6 tuổi), do nhu cầu giao tiếp của trẻ ngày càng phát triển mạnh, phạm vi giao tiếp được mở rộng cho nên trẻ trở nên độc lập hơn và bắt đầu giao lưu rộng rãi hơn với những người khác, nhất là bạn cùng tuổi. Việc mở rộng phạm vi giao tiếp

và mức độ phức tạp của hoạt động đòi hỏi trẻ phải nhanh chóng hoàn thiện kỹ năng nghe nói theo từng độ tuổi.

Đối với trẻ em 5-6 tuổi (tuổi chuẩn bị vào lớp 1), vốn từ của trẻ khá phong phú, khoảng 2000 - 3000 từ trong đó không chỉ chủ yếu là danh từ, động từ mà còn cả tính từ và các từ loại khác chiếm tỉ lệ cao hơn; hầu hết trẻ đã phát âm đúng, chuẩn xác các âm, kể cả các âm khó, biết sử dụng ngữ điệu phù hợp với nội dung giao tiếp, phù hợp nội dung câu chuyện trẻ kể; lĩnh hội được những quy tắc chủ yếu trong ngữ pháp tiếng mẹ đẻ và dùng được quy tắc ấy trong ngôn ngữ của mình [5], [6], [7].

Đối với trẻ khiếm thính, vì không nghe thấy (hoặc nghe không rõ) âm thanh tiếng nói xung quanh nên không có khả năng bắt chước tiếng nói, trẻ không thể tự học nói được. Thiết bị trợ thính phù hợp sẽ giúp cho trẻ khắc phục được khó khăn trong việc nghe. Nếu như trẻ nghe bình thường được nghe thấy âm thanh và bắt đầu học nói từ khi trẻ sinh ra thì trẻ khiếm thính chỉ được bắt đầu khi có sự hỗ trợ của thiết bị trợ thính, càng được trang bị thiết bị trợ thính sớm càng có lợi cho sự phát triển ngôn ngữ [8]. Như vậy, đã có những khoảng trống đầu tiên trong tiến trình phát triển kỹ năng nghe nói của trẻ khiếm thính khi trẻ chưa có sự hỗ trợ của thiết bị trợ thính.

Trẻ khiếm thính, mức độ nghe hiểu lời nói còn nhiều hạn chế do ảnh hưởng của sự suy giảm thính lực. Vốn từ hiểu của trẻ còn ít, trẻ chủ yếu lĩnh hội được những từ gắn với sự vật, hành động cụ thể [9]. Thường trẻ chỉ nghe hiểu được các yêu cầu đơn giản, quen thuộc, một mệnh lệnh. Trẻ gặp khó khăn trong việc nghe hiểu được các yêu cầu phức tạp từ 2 - 3 mệnh lệnh, nghe hiểu nội dung một câu chuyện, bài thơ.

Với trẻ khiếm thính, vốn từ nói được cũng hạn chế nên thường trẻ chỉ nói được các từ chỉ sự vật, hiện tượng cụ thể. Lời nói của trẻ khó đạt được mức độ rõ ràng như trẻ nghe bình thường, hầu hết các từ, câu mà trẻ nói chỉ có thể hiểu được kèm với tình huống cụ thể, rất ít trẻ khiếm thính phát âm có thể hiểu được rõ ràng. Câu nói của trẻ thường chỉ sử dụng một từ để gọi tên sự vật, hành động hay mách bảo điều gì đó [9]. Trẻ cũng gặp khó khăn trong việc tiếp thu các quy tắc ngữ pháp [10].

Ngoài ra, sự phát triển kỹ năng nghe của trẻ khiếm thính 5 - 6 tuổi còn phụ thuộc nhiều yếu tố khác như trẻ có được can thiệp sớm hay không. Giáo viên và cha mẹ trẻ có kiến thức và kỹ năng trong chăm sóc và giáo dục trẻ khiếm thính; có môi trường phù hợp

cho hoạt động và giáo dục trẻ khiếm thính. Càng can thiệp muộn, sự phát triển kỹ năng nghe nói của trẻ khiếm thính càng bị ảnh hưởng.

2.2. Phát triển kỹ năng nghe - nói cho trẻ khiếm thính nhẹ và vừa chuẩn bị vào lớp 1 hòa nhập

Sự phát triển trong giáo dục trẻ em được hiểu là quá trình biến đổi từ ít đến nhiều, từ thấp đến cao, từ đơn giản đến phức tạp, là quá trình biến đổi về chất, nảy sinh cái mới, tiến bộ hơn so với trước. Sự phát triển của trẻ em là quá trình trẻ học và đạt được các kỹ năng trong một giai đoạn nhất định. Sự phát triển này theo trình tự từ thấp đến cao, từ đơn giản đến phức tạp, những kỹ năng trước là tiền đề phát triển những kỹ năng mới tiếp theo [11].

Đối với khái niệm phát triển kỹ năng, bài viết tiếp cận dưới góc độ tâm lý học và khoa học giáo dục, gắn với đặc thù của một dạng hành động. Theo đó, phát triển kỹ năng được hiểu là quá trình tăng lên về chất trong một dạng hành động của con người được thực hiện dựa trên sự kết hợp nhuần nhuyễn giữa các mặt tri thức, kỹ thuật hành động và những điều kiện sinh học - tâm lý của một cá thể (nhu cầu, tình cảm, ý chí, tính tích cực cá nhân...) để đạt được kết quả theo mục đích đặt ra. Vì vậy, khái niệm phát triển kỹ năng nghe - nói cho trẻ khiếm thính được hiểu như sau: Phát triển kỹ năng nghe - nói cho trẻ khiếm thính là quá trình tạo ra sự chuyển biến nhất định (tăng lên về chất) về kỹ năng nghe - nói của trẻ khiếm thính, giúp trẻ nghe hiểu lời nói và sử dụng lời nói để diễn đạt ý hiểu của mình cho người khác trong hoạt động giao tiếp bằng ngôn ngữ nói ngày một tốt hơn.

Việc phát triển kỹ năng nghe - nói của trẻ khiếm thính trải qua quá trình tích lũy về lượng để có sự biến đổi về chất. Vì vậy, kỹ năng nghe - nói của trẻ ngày càng được hoàn thiện. Cũng giống như tất cả các lĩnh vực phát triển khác, sự phát triển kỹ năng nghe - nói được diễn ra trong tất cả các hoạt động và là một phần trong sự phát triển toàn diện của trẻ.

2.2.1. Mục tiêu phát triển kỹ năng nghe - nói cho trẻ khiếm thính chuẩn bị vào lớp 1 hòa nhập

Mục tiêu của việc phát triển kỹ năng nghe nói cho trẻ khiếm thính chuẩn bị vào lớp 1 hòa nhập là giúp trẻ thực hiện có kết quả các hoạt động lĩnh hội, tiếp nhận thông tin, xử lý âm thanh tác động đến thính giác để có thể hiểu được thông tin, lí giải, luận giải được lời nói, đồng thời giúp trẻ sử dụng được lời nói để giao tiếp với mọi người xung quanh, tạo tiền đề cho việc lĩnh hội các kiến thức của lớp 1 theo Chương trình Giáo dục phổ thông và hòa nhập vào cuộc sống

xã hội. Trong “Chương trình Giáo dục mầm non” của Bộ Giáo dục và Đào tạo ban hành quy định mục tiêu phát triển ngôn ngữ cho trẻ em 5-6 tuổi, việc phát triển kỹ năng nghe - nói cho trẻ khiếm thính cũng dựa trên các mục tiêu cụ thể đó.

2.2.2. Nội dung phát triển kỹ năng nghe - nói cho trẻ khiếm thính chuẩn bị vào lớp 1 hòa nhập

Trên cơ sở chuẩn đầu ra của Chương trình Giáo dục mầm non cho trẻ em 5-6 tuổi, có thể xác định những nội dung phát triển kỹ năng nghe nói của trẻ khiếm thính 5-6 tuổi như sau:

Nhóm kỹ năng nghe: Hiểu các từ chỉ người, con vật, đồ vật, hành động gần gũi, quen thuộc; nghe hiểu từ chỉ đặc điểm, công dụng của vật nào đó; thực hiện được 1 đến 3 yêu cầu; nghe hiểu nội dung câu chuyện, bài thơ phù hợp với độ tuổi.

Nhóm kỹ năng nói: Giúp trẻ phát âm được các tiếng, từ và câu để người nghe hiểu được; nói được các từ chỉ người, sự vật, con vật, hành động hoặc hiện tượng quen thuộc và gần gũi với trẻ; lời nói giúp trẻ thể hiện nhu cầu, cảm xúc, hiểu biết của bản thân, kể lại những sự việc đơn giản; kể lại câu chuyện đơn giản đã được nghe nhiều lần.

Tùy vào mức độ suy giảm thính lực của trẻ để xác định mức độ phát triển kỹ năng nghe - nói của mỗi trẻ khiếm thính, nội dung phát triển kỹ năng nghe nói sẽ được xác định phù hợp. Nội dung của từng kỹ năng nghe - nói đều được phát triển dần dần theo thời gian, không một kỹ năng nào phát triển độc lập. Sự tiến bộ của một kỹ năng sẽ kéo theo sự tiến bộ của các kỹ năng khác.

2.2.3. Phương pháp phát triển kỹ năng nghe - nói cho trẻ

Phát triển kỹ năng nghe nói cho trẻ khiếm thính theo phương pháp tự nhiên (Học tự nhiên): Phương pháp tự nhiên là phương pháp giúp trẻ phát triển kỹ năng nghe - nói thông qua các tình huống thực tế. Việc phát triển kỹ năng nghe - nói cho trẻ không phải là dạy các kỹ năng mà là tổ chức các hoạt động và tạo môi trường để trẻ giao tiếp để thông qua đó trẻ học được các kiến thức, kỹ năng nói chung, phát triển kỹ năng nghe - nói nói riêng. Phát triển kỹ năng nghe - nói cho trẻ khiếm thính theo phương pháp này sẽ được thực hiện thông qua các tình huống thực tế được tổ chức một cách cẩn thận để trẻ chủ động tham gia vào các hoạt động, từ đó phát triển kỹ năng nghe - nói.

Nhóm phương pháp dùng lời nói: Là phương pháp dùng lời nói, lời kể diễn cảm, câu hỏi gợi mở sử dụng một cách phù hợp với điệu bộ, cử chỉ nhằm động

viên khuyến khích cho trẻ mạnh dạng giao tiếp với đồ vật, với mọi người xung quanh. Tạo tình huống thích hợp để trẻ bộc lộ ý muốn chia sẻ những cảm xúc với người khác bằng lời nói hành động cụ thể. Thông qua đó ngôn ngữ của trẻ được phát triển mạch lạc hơn, trôi chảy hơn. Khi áp dụng phương pháp này với trẻ khiếm thính, giáo viên và người hướng dẫn nên nói câu ngắn gọn, đơn giản, phát âm rõ ràng, rành mạch, chú ý từ khóa trong câu. Minh họa trực quan cho những ý chính, nội dung trọng tâm và có thể kết hợp với cử chỉ điệu bộ trong khi nói. Nếu phát âm của trẻ không rõ ràng, cần kiên trì dành thời gian lắng nghe xem trẻ đang muốn nói gì, giúp trẻ sử dụng đúng từ để nói và luôn khen ngợi cố gắng của trẻ.

Nhóm phương pháp thực hành, trải nghiệm: Để trẻ khiếm thính được thực hành trải nghiệm trong hoạt động thực tiễn sẽ giúp trẻ tiếp thu được rất nhiều tri thức từ thế giới xung quanh, mở rộng vốn từ, phát triển kỹ năng nghe - nói. Giáo viên hoặc người hướng dẫn cần cung cấp mẫu giao tiếp chuẩn mực, cho trẻ bắt chước, luyện tập lặp đi lặp lại các cho đến khi thực hiện đúng. Trong quá trình tập luyện, cần có kiểm tra, chỉnh sửa giúp trẻ khiếm thính nhận biết tính chuẩn mực trong các mẫu để trẻ ghi nhớ và làm theo. Giáo viên cũng có thể tạo các tình huống có sự tương phản, mâu thuẫn... nhằm kích thích trẻ tìm tòi, suy nghĩ dựa trên vốn kinh nghiệm, sử dụng lời nói để giải quyết vấn đề đặt ra.

Nhóm phương pháp trực quan - minh họa: Phương pháp dạy học trực quan đối với trẻ khiếm thính nghĩa là giáo viên sử dụng đồ dùng, đồ chơi, tranh ảnh, vật thật kèm theo cử chỉ, lời nói để cho trẻ quan sát, nói theo, làm theo với mục đích rèn luyện các giác quan nhằm tăng cường vốn hiểu biết, phát triển tư duy, ngôn ngữ và kỹ năng nghe - nói cho trẻ.

Nhóm phương pháp nêu gương - đánh giá: Đây là phương pháp giáo dục quan trọng nhằm giáo dục ý thức cho trẻ, nó làm cho các kỹ năng nghe - nói trở nên trực quan hơn, cụ thể hơn và có sức thuyết phục hơn đối với trẻ.

Ngoài những phương pháp cơ bản trên, giáo viên, cha mẹ trẻ còn có thể kết hợp sử dụng nhiều các phương pháp khác nhau để phát triển kỹ năng nghe - nói cho trẻ. Giáo viên hoặc cha mẹ trẻ đặc biệt chú ý khuyến khích, tạo động lực để trẻ tích cực, chủ động tham gia vào vào các hoạt động và tính hướng giao tiếp; khuyến khích trẻ biểu đạt lại những gì trẻ hiểu; khơi gợi tính tò mò và ham hiểu biết, thích khám phá của trẻ.

2.2.4. Các hình thức phát triển kỹ năng nghe - nói cho trẻ

Khiếm thính chuẩn bị vào lớp 1 hòa nhập

Phát triển kỹ năng nghe - nói cho trẻ khiếm thính 5-6 tuổi trong các hoạt động hằng ngày ở lớp mẫu giáo và tại gia đình: Để giúp trẻ khiếm thính phát triển kỹ năng nghe - nói trong các hoạt động sinh hoạt hằng ngày tại lớp mẫu giáo và tại gia đình, giáo viên và cha mẹ trẻ cần tạo ra nhiều cơ hội để trẻ lắng nghe, học từ mới, nói và đặt câu hỏi. Phải nghe đi nghe lại hàng ngàn lần, trong các tình huống khác nhau trẻ mới có thể hiểu được một từ. Bên cạnh đó, giáo viên, cha mẹ trẻ cần quan tâm đến việc mở rộng vốn từ, chú ý sửa lỗi phát âm và cách diễn đạt câu nói.

Phát triển kỹ năng nghe nói cho trẻ khiếm thính 5-6 tuổi trong hoạt động cá nhân: Để phát triển kỹ năng nghe - nói cho trẻ khiếm thính, hoạt động cá nhân phải được thực hiện trong môi trường yên tĩnh (nếu trẻ đeo máy trợ thính đảm bảo thiết bị trợ thính hoạt động tốt với mục đích chính là tận dụng sức nghe còn lại) giúp trẻ phát triển kỹ năng nghe - nói.

Giáo viên, cha mẹ trẻ có thể tổ chức nhiều hoạt động để giúp trẻ luyện tập, phát triển kỹ năng nghe - nói như: Tổ chức các trò chơi để luyện tập phát triển kỹ năng nghe nói cho trẻ khiếm thính; Tổ chức các hoạt động luyện thở, luyện giọng, luyện vận động của cơ quan phát âm để giúp trẻ khiếm thính điều chỉnh luồng hơi, giọng để có thể phát âm chính xác các âm, tiếng, từ, có tốc độ và nhịp điệu lời nói bình thường; Tổ chức các hoạt động giao tiếp, trò chuyện, các trò chơi để giúp trẻ khiếm thính phát triển kỹ năng nghe - nói; Tổ chức các hoạt động dạy và sửa tật phát âm cho trẻ khiếm thính...

2.3. Đề xuất một số biện pháp phát triển kỹ năng nghe - nói cho trẻ khiếm thính chuẩn bị vào lớp 1 hòa nhập

2.3.1. Xây dựng môi trường giáo dục phù hợp phát triển kỹ năng nghe - nói cho trẻ khiếm thính

Môi trường giáo dục thuận lợi cho trẻ không chỉ cần ấm cúng và tràn đầy tình thương mà còn phải thật sống động, có nghĩa là ở đó trẻ có thể nhìn được, nói được, sờ được... Việc thiết kế môi trường phát triển kỹ năng nghe - nói cho trẻ khiếm thính trước hết cần đảm bảo một số yêu cầu chung như: môi trường phải an toàn, thuận tiện, đảm bảo đủ ánh sáng, âm thanh, không gian lớp học, đảm bảo vệ sinh, hấp dẫn, tạo cơ hội cho trẻ khám phá, trao đổi, chia sẻ.

Ngoài ra, cần thiết kế môi trường vật chất bảo đảm môi trường nghe yên tĩnh cho trẻ khiếm thính, đảm bảo trẻ khiếm thính được ngồi ở vị trí gần giáo viên để có thể nghe tốt âm thanh lời nói của giáo

viên và dễ dàng quan sát hình miệng, cử chỉ điệu bộ của giáo viên, sắp xếp không gian lớp học, tạo không gian ngôn ngữ, lựa chọn và sắp xếp đồ dùng, đồ chơi, phương tiện kỹ thuật phù hợp để khuyến khích trẻ học và phát triển kỹ năng nghe - nói. Ví dụ: Giáo viên có thể hạn chế tiếng ồn trong lớp bằng cách: Sử dụng phòng học ở khu yên tĩnh nhất trong trường, sử dụng cửa kính, ra vào đóng cửa... Giáo viên nên chú ý điều chỉnh các đồ vật phát ra âm thanh như tivi, đài để trẻ khiếm thính nghe rõ lời hướng dẫn của mình. Để giảm bớt tiếng vang nên sử dụng các vật liệu hút âm thanh trong phòng như trải thảm, chiếu trên sàn nhà, tường treo rèm vải dày, đặt tấm hút âm (Ví dụ: Tấm xốp cách trần khoảng 0,5m và đặt vào các bức tường), trải khăn bàn trên bàn khi trẻ chơi.

2.3.2. Nâng cao năng lực phát triển kỹ năng nghe - nói cho trẻ khiếm thính của giáo viên, cha mẹ

Giáo viên và cha mẹ trẻ khiếm thính đóng vai trò vô cùng quan trọng trong việc giáo dục và phát triển kỹ năng nghe - nói cho trẻ khiếm thính. Họ vừa là chủ thể thực hiện hoạt động vừa là người xây dựng mục tiêu, lựa chọn nội dung, hình thức, biện pháp phát triển kỹ năng nghe nói cho trẻ khiếm thính ở lớp mẫu giáo hòa nhập và ở gia đình để tạo nên sự phối hợp chặt chẽ giữa nhà trường và gia đình nhằm tạo môi trường thuận lợi nhất giúp trẻ phát triển kỹ năng nghe - nói. Muốn nâng cao năng lực phát triển kỹ năng nghe - nói cho khiếm thính, trước hết giáo viên phải nhận thức rõ tầm quan trọng của lời nói và kỹ năng nghe - nói đối với sự phát triển nhân cách của trẻ khiếm thính. Sau đó là nhận thức được những yếu tố ảnh hưởng tới sự phát triển kỹ năng nghe nói của trẻ khiếm thính. Khi đã có những hiểu biết đó, giáo viên cần tổ chức các hoạt động phát triển kỹ năng nghe - nói cho trẻ khiếm thính bằng việc tham gia các khóa đào tạo, bồi dưỡng và tự bồi dưỡng với những nội dung liên quan nhằm phát triển kỹ năng nghe - nói cho trẻ khiếm thính 5-6 tuổi. Giáo viên phải là người hướng dẫn cho cha mẹ cách thức giao tiếp, phát triển kỹ năng nghe nói cho trẻ khiếm thính 5-6 tuổi tại gia đình bằng cách trao đổi trò chuyện thường xuyên với cha mẹ, hướng dẫn cha mẹ chăm sóc và giáo dục trẻ khiếm thính tại gia đình và nhà trường. Ví dụ: Giáo viên hướng dẫn cha mẹ thực hành một kỹ năng nào đó trong khi thực hành giáo viên sẽ chỉ ra cho cha mẹ những điểm tích cực và những điểm nào cần phải lưu ý thêm, rèn luyện thêm để có thể hỗ trợ trẻ một cách tối ưu.

2.3.3. Tạo tình huống có vấn đề để trẻ khiếm thính thực hành, rèn luyện kỹ năng nghe - nói

Việc được thực hành trực tiếp, cầm tay chỉ việc và thường xuyên trong nhiều tình huống cụ thể sẽ giúp trẻ khiếm thính dễ ghi nhớ, dễ hình dung, từ đó có thể thực hiện được kỹ năng nghe - nói trong giao tiếp tự nhiên. Đây cũng là cách thức dạy học phù hợp với đặc điểm nhận thức cảm tính, trực quan của trẻ em lứa tuổi mầm non. Ngoài việc khai thác các tình huống thực xảy ra trong các hoạt động ở trường mầm non, giáo viên có thể thiết kế các tình huống có vấn đề, tạo cơ hội tự nhiên để phát triển kỹ năng nghe nói cho trẻ khiếm thính 5-6 tuổi. Tận dụng mọi thời điểm xảy ra tình huống trong các hoạt động, các trò chơi để khuyến khích trẻ phát triển kỹ năng nghe nói. Ví dụ: Tình huống chia đồ thiếu; Tình huống tìm đồ bị thất lạc;... Trong mọi tình huống có vấn đề, giáo viên cần khéo léo dẫn dắt để trẻ tham gia, hướng sự chú ý của trẻ vào vấn đề mới xuất hiện, kích thích trẻ tham gia xử lý tình huống. Sau mỗi tình huống, giáo viên sẽ trò chuyện với trẻ, phân tích để trẻ biết được những điểm hay, điểm chưa hay của trẻ.

2.3.4. Sử dụng các kỹ thuật phát triển kỹ năng nghe - nói cho trẻ khiếm thính trong các hoạt động trong chế độ sinh hoạt hằng ngày

Giáo viên sử dụng các kỹ thuật tập trung vào các kỹ năng tiếp nhận và diễn đạt lời nói để bù đắp cho khiếm khuyết của trẻ, giúp trẻ phát triển kỹ năng nghe - nói. Các kỹ thuật phát triển kỹ năng nghe - nói cho trẻ khiếm thính cần khuyến khích trẻ sử dụng kỹ năng nghe - nói trong giao tiếp, đảm bảo tính tự nhiên, vui vẻ của hoạt động.

Trong quá trình tổ chức các hoạt động, giáo viên cần sử dụng các kỹ thuật phát triển kỹ năng nghe - nói cho trẻ khiếm thính như: Thu hút sự chú ý của trẻ, chờ đợi và lắng nghe, sử dụng lời nói mẫu; nắm bắt và đóng hai vai trò... Ví dụ: Để thu hút sự chú ý của trẻ giáo viên có thể gọi tên trẻ hoặc chạm nhẹ vào vai trẻ nên sử dụng cụm từ "cô nghe thấy" để bắt đầu giao tiếp, trò chuyện về đồ dùng, đồ chơi trước khi đưa ra cho trẻ quan sát, chú ý ngữ điệu lời nói khi giao tiếp với trẻ. Chờ đợi giúp trẻ có thời gian xử lý thông tin thính giác và hình thành phản ứng. Khi chờ đợi là cơ hội để trẻ khởi đầu, giúp trẻ hào hứng với chính hoạt động mà trẻ chọn. Chờ đợi không có nghĩa là luôn khuyến khích trẻ khởi đầu mà là dành cho trẻ một khoảng thời gian đủ để trẻ có thể đáp ứng lại các câu hỏi và yêu cầu của giáo viên.

2.3.5. Sử dụng các trò chơi để luyện nghe cho trẻ khiếm thính

Phát triển kỹ năng nghe - nói cho trẻ khiếm thính 5-6 tuổi thông qua việc sử dụng các trò chơi giúp trẻ tận dụng tối đa phần thính lực còn lại từ đó tạo điều kiện thuận lợi để trẻ phát triển kỹ năng nghe - nói. Sử dụng các trò chơi luyện nghe cho trẻ khiếm thính trong hoạt động hỗ trợ cá nhân với các nội dung luyện nghe bao gồm:

Các kỹ năng nghe âm thanh lời nói: Luyện cho trẻ phân biệt được âm thanh lời nói về cường độ, trường độ, tốc độ và tần số; phân biệt và nhận dạng được các âm vị khác nhau trong âm tiết: Nguyên âm, phụ âm đầu, phụ âm cuối và thanh điệu tiếng Việt.

Các kỹ năng nghe hiểu: Luyện cho trẻ khiếm thính kỹ năng nghe và thực hiện theo yêu cầu trong các tình huống đóng và mở.

Dựa trên mức độ kỹ năng nghe hiện tại và những đặc điểm nhận thức của trẻ khiếm thính, giáo viên cần xây dựng, lựa chọn các trò chơi luyện nghe phù hợp. Giáo viên có thể sử dụng các trò chơi có sẵn hoặc tự mình thiết kế các trò chơi để tạo ra một ngân hàng trò chơi luyện nghe cho trẻ khiếm thính phong phú, đa dạng, phù hợp với khả năng nghe và trình độ của trẻ khiếm thính trong lớp của mình. Giáo viên cần xác định rõ mức độ vận dụng của từng trò chơi khi xây dựng ngân hàng trò chơi, tức là xác định

rõ kiểu bài, xác định thời lượng, cơ sở vật chất để sử dụng trò chơi. Giáo viên có thể đối chiếu nội dung của các trò chơi với nội dung của từng bài dạy để lựa chọn trò chơi phù hợp với trẻ khiếm thính trong lớp.

3. Kết luận

Trên cơ sở những vấn đề lí luận về trẻ khiếm thính mức độ vừa và nhẹ 5-6 tuổi, đặc điểm kỹ năng nghe - nói của trẻ khiếm thính 5-6 tuổi, có thể đề xuất các biện pháp phát triển kỹ năng nghe - nói cho trẻ khiếm thính. Phát triển kỹ năng nghe - nói có ý nghĩa đặc biệt quan trọng đối với trẻ em nói chung và trẻ khiếm thính nói riêng, giúp các em biết cách sử dụng ngôn ngữ nói để giao tiếp, học tập, hòa nhập cộng đồng. Sự phát triển kỹ năng nghe - nói ở trẻ khiếm thính cũng tuân theo các giai đoạn phát triển kỹ năng nghe - nói như trẻ bình thường nhưng sẽ cần thời gian dài hơn với sự hỗ trợ đặc biệt về thiết bị trợ thính và kỹ thuật hỗ trợ để có thể phát triển theo trình tự đó. Tuy nhiên, kỹ năng nghe - nói của trẻ khiếm thính 5-6 tuổi còn nhiều hạn chế so với trẻ nghe bình thường cùng độ tuổi. Tùy vào mức độ phát triển kỹ năng nghe - nói của mỗi trẻ khiếm thính, có thể xác định được nội dung phát triển kỹ năng nghe - nói phù hợp. Nội dung của từng kỹ năng nghe - nói đều được phát triển dần dần theo thời gian, không có một kỹ năng nào phát triển độc lập. Sự tiến bộ của kỹ năng này sẽ kéo theo sự tiến bộ của kỹ năng khác.

Tài liệu tham khảo

- [1] <https://www.asha.org/public/hearing/Degree-of-Hearing-Loss>.
- [2] Ngô Công Hoàn, (1992), *Một số vấn đề tâm lí học và giao tiếp sư phạm*, NXB Giáo dục, Hà Nội.
- [3] Nguyễn Quang Uẩn (chủ biên), (2003), *Tâm lí học đại cương*, NXB Đại học Quốc gia Hà Nội.
- [4] Đặng Thành Hưng, (2010), *Nhận diện và đánh giá kỹ năng*, Tạp chí Khoa học Giáo dục, số 2, tr.25-28.
- [5] Lưu Thị Lan, (1996), *Những bước phát triển ngôn ngữ trẻ em từ 1 đến 6 tuổi*, Luận án Phó Tiến sĩ Khoa học Ngữ văn, Hà Nội.
- [6] Nguyễn Thị Hoàng Yến, (2008), *Xây dựng băng minh họa về một số đặc điểm phát triển ngôn ngữ của trẻ từ 3-6 tuổi*, Báo cáo tổng kết đề tài nghiên cứu khoa học cấp Bộ, Mã số B2007-17-46.
- [7] DfEE/QCA, (2003), *Speaking, listening, learning*.
- [8] Brennan-Jones, C., White, J., Rush, R., & Law, J., (2014), *Auditory - verbal therapy for promoting spoken language development in children with permanent hearing impairments*, Cochrane Database of Systematic Reviews 2014, Issue 3. Art. No.: CD010100.
- [9] Phạm Thị Côi, (1988), *Quá trình hình thành ngôn ngữ nói ở trẻ điếc Việt Nam*, Luận án Phó Tiến sĩ Khoa học Ngữ Văn, Hà Nội.
- [10] Blamey, P. J., Sarant, J. Z., Paatsch, L. E., Barry, J. G., Bow, C. P., Wales, R. J., ... Tooher, R., (2001), *Relationships among Speech Perception, Production, Language, Hearing Loss, and Age in Children with Impaired Hearing*. *Journal of Speech, Language, and Hearing Research*, 44(2), 264-285.
- [11] Vũ Thị Nho, (1999), *Tâm lí học phát triển*, NXB Đại học Quốc gia Hà Nội.
- [12] Betty Vohr et al, (2011), *Expressive vocabulary of children with hearing loss in the first 2 years of life*, *Journal of Perinatology*.